

Titel: Bogen om Adler

Citation: "Bogen om Adler", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K15*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2012 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-boa-txr-shoot-k2.pdf> (tilgået 30. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K15

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

2. Tilblivelses- og redaktionshistorie

Den 12. juni 1846 købte SK følgende fire bøger af teologen Adolph Peter Adler (1812-69), der alle udkom netop denne dag:– *Nogle Digte*, Kbh. 1846 (ktl. 1502), *Studier og Exempler*, Kbh. 1846 (ktl. U 11), *Forsøg til en kort systematisk Fremstilling af Christendommen i dens Logik*, Kbh. 1846 (ktl. U 13), og *Theologiske Studier*, Kbh. 1846 (ktl. U 12).– SK indledte derefter et nærmere studium af især de tre sidste af disse bøger* og påbegyndte manuskriptet til den første version af *Bogen om Adler*,* der i kladdeform formentlig var færdig i sept. 1846, og hvis renskrift forelå i jan. 1847. I årene, der fulgte, omlagde og redigerede SK det oprindelige manuskript adskillige gange og havde i april 1855 for sidste gang fat i materialet. Det eneste af den oprindelige renskrift, der undervejs blev udgivet, var otte blade (ms. 2.14.1, SKS 15, 217,7-225,28), der indgik i afhandlingen »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« fra *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger af H.H.*, som udkom den 19. maj 1849.*

Teksten, der bringes i SKS 15, er et forsøg på at rekonstruere den oprindelige renskrift, der som følge af de omfattende senere redigeringer fremstår stærkt bearbejdet og indeholder helt op til tre forskellige løbende pagineringer (ms. 2). Teksten i SKS er således i alt væsentligt den samme som den, der findes i *Pap.*,* dog er der stedvis afvejet herfra, navnlig når der har været tvivl om, hvorvidt en redigering er foretaget i forbindelse med udarbejdelsen af den oprindelige renskrift eller tilhører en senere redigeringsfase.* Hovedforskellen mellem *Pap.* og SKS er, at SKS medtager forordet, ms. 2.20 (SKS 15, 91,1-92,22), der tydeligvis har hørt til renskriften og er dateret i jan. 1847 formentlig som afslutning på denne.* Tilblivelsen af *BOA* i dens første version og hele det videre redaktionsforløb vil blive gennemgået i det følgende.*

Første version (juni 1846 til jan. 1847)

Som nævnt har SK på selve udgivelsesdagen, den 12. juni 1846, erhvervet sig fire af Adlers bøger og i de følgende måneder udarbejdet den første version af *BOA*, der i renskriften (ms. 2) udgør 337 paginerede sider. De første vidnesbyrd om arbejdet med bogen findes i en række optegnelser fra sept.-okt. 1846 i journalen NB, begyndende med NB:39 (SKS 20, 42-43) fra første halvdel af sept.* som er en længere tekst med overskriften »Af den Bog om Adler«. Det drejer sig om en passage, der er hentet (og ændret) fra kladden til § 3, »Mag: Adlers Fortrin«, i kapitel IV, »Psychologisk Opfattelse af Adler som Phænomen, og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden« (ms. 1.12, bl. [15v]-[16v]).* NB:42 (SKS 20, 44) er ligeledes en omskrevet passage fra kladden til kapitel IV, taget fra § 4, »Grundskaden i Adler, der betinger Misforholdet« (ms. 1.13, bl. [6v]-[7v]).* Desuden er NB:47 (SKS 20, 46-47), der bærer overskriften: »En Anmærkning til Bogen om Adler, som ikke blev brugt«, første del af en længere anmærkning i kapitel II i *BOA* (SKS 15, 162,32-164,23). Teksten i NB:47 lægger sig tæt op ad teksten i renskriften, ms. 2.10, s. 117-[121], der i en mere kortfattet version findes i kladden, ms. 1.6, bl. [1v]-[2r]. SK har formentlig på et senere tidspunkt i renskrivningsfasen besluttet at indlemme noten igen og har udvidet noteteksten i marginalsalten (med passagen fra »Men det Begreb« til »Forfattere vi havde«, SKS 15, 164,22-165,28). Denne udvidelse er i en senere redaktion blevet klippet fra, formentlig i anden version af *BOA*, hvor også blyantsletningen af anmærkningen i hovedspalten synes at være foretaget (se illustration 5).

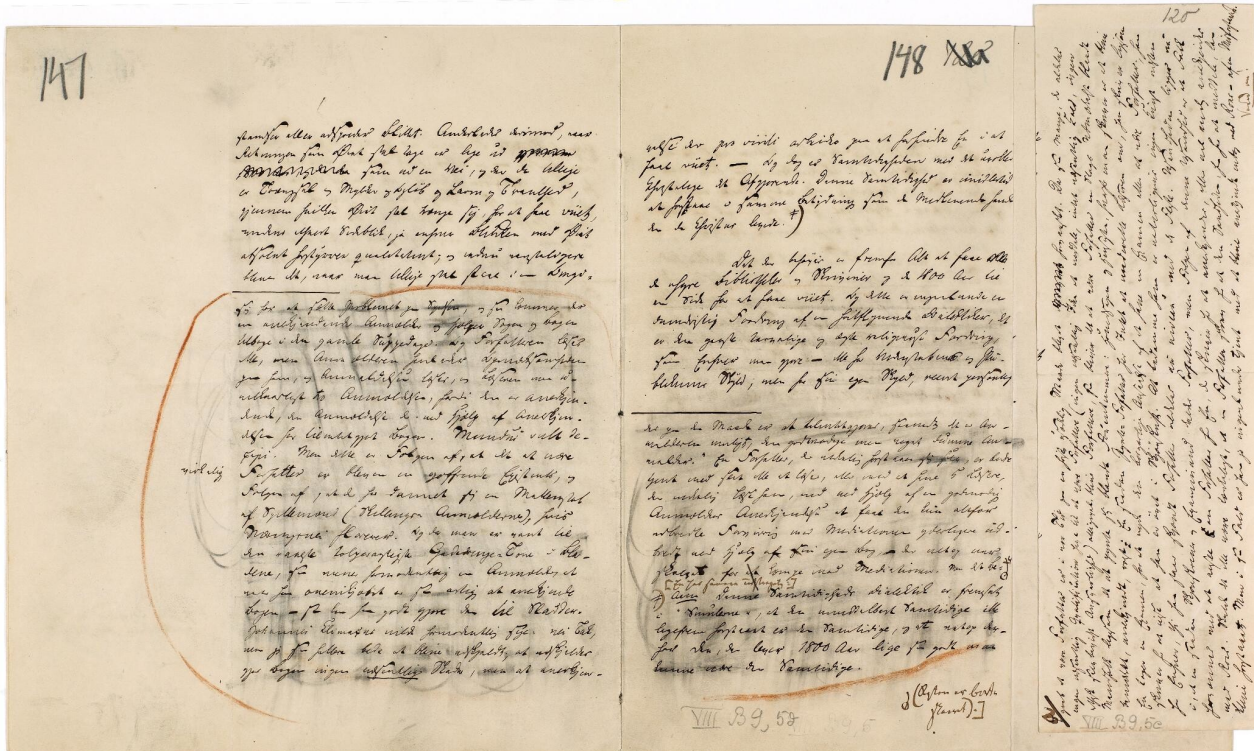
De nævnte optegnelser må formodes at være skrevet i slutfasen af udarbejdelsen af kladden eller umiddelbart efter påbegyndelsen af renskrivningen af *BOA*. En mulighed er også, at renskrivningen er påbegyndt sideløbende med udarbejdelsen af den sidste del af kladden.* Det forekommer som allerede nævnt sandsynligt, at renskriften endeligt er blevet afsluttet med renskrivningen af forordet, ms. 2.20, dateret i jan. 1847.

Anden version (primo 1847 til aug. 1847)

I slutningen af jan. 1847 har SK foruden den første version af *BOA* haft de tre afdelinger af *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* liggende færdige.* På et tidspunkt inden renskriften af sidstnævnte værk blev

indleveret til trykkeriet, den 25. jan. 1847, har han overvejet at udgive et bind med titlen »Mindre Skrifter af S. Kierkegaard«, der skulle indeholde følgende: »I). Tale ved Anledningen af et Skriftemaal. II) Literair Anmeldelse. Adler. III) Hvad man lærer af Lilierne paa Marken og af Himmelens Fugle. 3 Taler. IV) Lidelsernes Evangelium.«.* Dette omfatter netop de tre afdelinger af *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* og *BOA* (punkt II), der på dette tidspunkt kun har den titel, der er anført i kladden (ms. 1.3), »*Literair Anmeldelse / Mag: Adler / Et psykologisk Studium efter Naturen*, det er efter hans Skrifter / af / S. Kierkegaard.«

Det er formentlig i forbindelse med denne plan, at SK har gennemlæst *BOA* igen og derefter har nedfældet sine overvejelser i »Rapport / til den Bog om Adler.« (ms. 3.2).* Han betragter bogen i den form, hvori den foreligger, som »indholdsrig og interessant«, men lægger samtidig en plan, dels til en omarbejdelse af det store kapitel III for at »bringe lidt mere lettende og iøjnefaldende Oversigt i det«, dels til en videre udarbejdelse af anmeldelsen heri af Adlers fire sidste bøger (§ 2), hvis indhold »af almdl. Art« udskilles og bringes som et »Appendix« til den egentlige bog.

5. Renskriften, ms. 2.10, s. [119]-120 (SKS 15, 165,1-166,6), med en blyantslettet anmærkning, der løber over begge sider og fortsætter ud på langs af en fraklipet marginalspalte på s. 120. Pagineringen er i en senere redigeringsfase ændret til 147-148

Dette udføres (mss. 3.3-3.5),* men appendikset udarbejdes ikke helt efter planen, da stoffet til de to sidste af dets påtænkte fire paragraffer ikke er blevet udskilt fra det oprindelige kapitel III. Appendixet omdøbes i stedet i en ny renskrift til »Bilag« under titlen »Mag. Adlers 4 sidste [sic] Bøger, en Monstrøsitet, der upaatvivleligt maa forklares som Følge af en fix Idee. Fremstillet af S. Kierkegaard« (mss. 3.10-3.11).* SK har efterfølgende pagineret denne renskrift 338-358 i forlængelse af pagineringen i renskriften til første version af *BOA*. SK omarbejder efter planen også kapitel III § 2, hvortil afsnittet »Om Forskjellen mellem en Apostel og et Genie« bearbejdes og får sin egen overskrift (ms. 3.6).* Denne omarbejdelse udgør sammen med bilaget og de i den oprindelige renskrift foretagne rettelser anden version af *BOA*.

Hertil findes en detaljeret indholdsfortegnelse (ms. 3.12) med følgende ordlyd:*

- Indhold
- Indledning.
- Capitel I
- Den historiske Situation.
- Mag. Adlers Collision som Lærer i Statskirken med det Bestaaende; at han blev afskediget; Statskirkens fuldkomne Berettigelse; de dialektiske Forhold mellem det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte; om den særlige Enkelte i Særdeleshed og hvad der maa fordres af ham
- Capitel II
- Det saakaldte Aabenbarings Faktum selv som Phænomen indordnet i den hele moderne Udvikling.
- Capitel III.
- Forrykkelsen af Adlers væsentlige Standpunkt ved ham selv, eller at han ikke forstaaer sig selv, ikke selv troer paa, at der er ham vederfare en Aabenbaring. Dette belyses **directe-indirecte** af en lille Piece der indeholder Aktstykker i Sagen om hans Afsættelse, og **indirecte** af hans 4 sidste Bøger.

§ 1

Skrivelser min Suspension og Entledigelse vedkommende udgivne af A.P. Adler A.M. Kiøbh. Reitzel 1845.

§ 2.

Adlers fire sidste Bøger.

A

Bøgernes Indhold, at de aldeles Intet indeholde i den omspurgte Retning.

B.

Hvad der nu deraf at de 4 Bøger slet Intet indeholde om hiint hans Aabenbaringsfaktum, og intet Forhold have til hiint maa sluttes

a)at Adler i Distraction reent maa have glemt at han har haft en Aabenbaring

b)eller at A. maa antages at være af den Formening, at den absolut qualitative Overgang i Aandens Verden lader sig gjøre saadan udendvidere.

c)ell. at A. maa antages at være af den Formening, at det at være saadan Genie er en videre Udvikling i Retning fremad af det at være Apostel.

d)ell. at A. maa antages at være af den Formening, at det saadan at være Apostel er saadan identisk med det saadan at være Genie.

Om Forskjellen mell. en Apostel og et Genie.

Tillæg til Capitel III.

Recapitulation.

Capitel IV.

Psychologisk Opfattelse af Adler som Phænomen og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden.

§ 1.

Psychologisk Exposition.

§ 2.

Katastrophen i Adlers Liv og den samme ledsagende symbolske Handling.

§ 3.

Adlers Fortrin.

§ 4.

Grund-Skaden i Adler, som betinger Misforholdet.

§ 5.

Adler som Epigram over Nutidens Christenhed.

Bilag.

Adlers 4 sidste Bøger en literair Monstrositet, der upaatvivleligt maa forklares som Følge af en fix Idee.*

Det er sandsynligvis om bogen i denne version, at SK ytrer sig kort efter den 16. aug. 1847 i journaloptegnelsen NB2:138.* Her skriver han bl.a.:

Den hele Sag med A. gjør mig særdeles ondt. Jeg vilde i Sandhed kun altfor gjerne holde Adler oppe. Vi behøve Kræfter, og uegennyttige Kræfter, som ikke ligge og afmattes i uendelige Hensyn til Levebrød og Kone og Børn.

Man kunde maaskee foreløbigen skrive ham til og fordre at han skal tilbagekalde hiint Forord, og saa lade være at udgive Bogen [dvs. BOA]. Og dog Bogen fortjener sandeligen at læses. Men Ulykken er, at det gjør mig ondt for A., og at jeg næsten er bange for det skal virke for stærkt paa ham.*

På baggrund af disse betænkeligheder udkaster SK snart efter, i NB2:150, en helt ny plan for BOA:

Den Bog om Adler bliver det bedst at dele i meget smaae særskilte Partier. Man vil ikke forstaae den i sin Heelhed, og det vil trætte, at det i eet væk er om Adler, hvilket dog i mine Tanker er netop Pointen. Saa bliver et Afsnit fE: [*i marginen tilføjet*: om Begrebet Præmisse-Forfatter«], om den Almene den Enkelte, den særlige Enkelte. Et andet: en Aabenbaring i Samtidighedens Situation. Et tredie: om Forholdet mell. et Genie og en Apostel o: s: v.: Dette lader sig ypperligt gjøre, og saa vil Skriftet blive læst ganske anderledes, og jeg er fritagen for at nævne Adler, for det grusomme saaledes at slaae et Msk. ihjel.*

Dette er kimen til tredje version af BOA, som udarbejdes i løbet af de følgende tre måneder.

Tredje version (aug./sept. - nov. 1847)

Den i NB2:150 skitserede plan udføres til at begynde med således, at »Bilag« til bogen i anden version henlægges. I stedet udskilles afhandlingen om »De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte« som bilag I fra det oprindelige kapitel I (mss. 4.5-4.7),* og fra kapitel III § 2 udskilles afsnittet »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« som bilag II (jf. ms. 3.6). Disse bilag forsynes med pagineringen 338-404 i forlængelse af den oprindelige renskrift.* Dette sammen med yderligere ændringer i den oprindelige renskrift udgør en foreløbig tredje version af BOA, hvortil der også hører en indholdsfortegnelse (ms. 4.3), der med angivelse af de relevante sletninger ser således ud:

Indhold

Indledning.

Capitel I.

Den historiske Situation.

~~Mag. Adlers Collision som Lærer i Statskirken med det Bestaaende; at han blev afskediget; Statskirkens fuldkomne Berettigelse; de dialektiske Forhold mellem det Almene og den Enkelte, den særlige Enkelte; om den særlige Enkelte i Særdeleshed, og hvad der maa fordres af ham, som har et Aabenbarings-Faktum.~~

Capitel II.

Det saakaldte Aabenbaringsfaktum selv som Phænomen indordnet i den hele moderne Udvikling.

Capitel III

Forrykkelsen af A^s væsentlige Standpunkt ved ham selv, eller at han ikke forstaaer sig selv, ikke selv troer paa, at der er ham vederfaaret en Aabenbaring. Dette belyses **directe-indirecte** af en lille Piece, der indeholder Aktstykker i Sagen om hans Afskedigelse, og indirecte af hans 4 sidste Bøger.

§ 1.

Skrivelser min Suspension og Entledigelse vedkommende, udgivne af A.P. Adler A.M. Kjøbh. Reitzel 1845.

§ 2.

Adlers fire sidste Bøger

A.

Bøgernes Indhold, at de aldeles Intet indeholde i den omspurgte Retning.

B.

Hvad der nu deraf, at de 4 sidste Bøger slet Intet indeholde om hiint hans Aabenbaringsfaktum, og intet Forhold have til hiint, maa sluttes:

a) at A. i Distraction reent maa have glemt, at han har haft en Aabenbaring.

b) eller, at A. maa antages at være af den Formening, at den absolut kvalitative Overgang i Aandens Verden lader sig gjøre saadan udendvidere.

c) eller, at A. maa antages at være af den Formening, at det at være saadan Genie er en videre Udvikling i Retningen fremad af det at være Apostel.

d) eller at A. maa antages, at være af den Formening, at det saadan at være Apostel er saadan identisk med det saadan at være Genie.

~~Om Forskjellen mell. en Apostel og et Genie.~~

Tillæg til Capitel III

Recapitulation.

Capitel IV.

Psychologisk Opfattelse af Adler som Phænomen og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden.

§ 1.

Psychologisk Exposition.

§ 2.

Katastrophen i Adlers Liv og den samme ledsagende symbolske Handling.

§ 3.

Adlers Fortrin.

§ 4.

Grund-Skaden i Adler, som betinger Misforholdet.

§ 5.

Adler som Epigram over Nutidens Christenhed.

~~Bilag.~~

~~Adlers 4 sidste Bøger en literair Monstrositet, der upaatvivleligt maa forklares som Følge af en fix Idee.~~

Bilag I. De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte.

Bilag II. Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel.*

Bilag I udvides herefter ved udtagelse af endnu mere af stoffet i det oprindelige kapitel I (mss. 4.8-4.10),* og kapitel I renskrives i sin nye, reducerede skikkelse (mss. 4.11-4.13).* Der udarbejdes desuden et forord dateret nov. 1847 (mss. 4.14-4.15).*

I den forbindelse giver SK nu bogen en titel, der lyder: »Nutidens religiøse Forvirring belyst ved Mag. Adler som Phænomen. En mimisk Monographie« (jf. mss. 4.16 og 4.18).^{*} Samtidig kommer SK på den tanke at overføre den til et pseudonym: Johannes Climacus (ms. 4.16)^{*} eller »Petrus Minor« (ms. 4.17),^{*} med SK blot som udgiver. Der udarbejdes et nyt udgiverforord (ms. 4.19)^{*} og foretages i den forbindelse et par rettelser i manuskriptet (jf. ms. 4.17).^{*}

Den omarbejdede og nytillrettede bog kommenterer SK i journaloptegnelsen NB3:38 fra den 1. dec. 1847, der indledes med ordene: »Jeg har nu ordnet og anlagt igjen den Bog om Adler. Alt er nu ved Anretningen gjort saa lyst og gjennemsigtigt som muligt.«^{*} I samme optegnelse nedfælder han ideen om helt at udelade Adlers navn og dele bogen op i fire mindre afhandlinger og to bilag, hvilket fremgår af følgende disposition:

- 1) Noget om Præmisse-Forfattere. (det er Indledningen) den kan saa ende saaledes: som Lichtenberg i mine Tanker lykkeligt i ethvert Tilfælde rigtigt har gjort opmærksom paa, at der er en Art af Prosa, en meget udbredt Art, som maa kaldes Candidat-Prosa: saaledes vilde jeg herved indføre den terminus: Præmisse-Forfattere.
- 2) En Præmisse-Forfatter paa et Aabenbarings-Faktum. (Slutning af Indl.)
- 3) En Aabenbaring i Samtidighedens Situation.
Hypothesis: der antages, at en Mand nu pludselig traadte frem og beraabte sig paa en Aabenbaring, hvorledes vilde dette vise sig?
- 4) Bilag I. De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte.
- 5) Bilag II. om Forskjellen mell. et Genie og en Apostel.
- 6) Mag. Adler som Satire over den hegelske Philosophie og vor Tids Xstd.^{*}

Denne dispositon er et udkast til omlæggelsen af BOA til »En Cyklus ethisk-religiøse Afhandlinger«, dog uden at afhandlingerne kaldes således endnu. Omlæggelsen sættes først i værk på et senere tidspunkt, formentlig i juli-aug. 1848.

»En Cyclus ethisk-religiøse Afhandlinger« (juli/aug. - okt. 1848 og feb. 1849)

Journaloptegnelsen NB4:79 er en »Instrux« fra feb. 1848. Heri udkaster SK en plan om at udgive et bind afhandlinger taget fra »Bogen om Adler, som jeg i sin Tid har indrettet den«, dvs. i overensstemmelse med dispositionen i NB3:38. Optegnelsen fortsætter: »Og saa bliver der en ny at tilføie: hvorledes var det dog muligt at Jesus Christus kunde blive berøvet Livet.«^{*} Dette refererer til en afhandling, der blev udkastet i aug.-sept. 1847 og færdiggjort i slutningen af 1847,^{*} og som senere under titlen »Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaae for Sandheden?« indgik som den første af de *Tvende ethisk-religiøse Smaa-Afhandlinger*, der udkom den 19. maj 1849.^{*}

I journaloptegnelsen NB6:64 fra første halvdel af aug. 1848 optræder så for første gang betegnelsen »En Cyclus ethisk-religiøse Afhandlinger« for det ovennævnte materiale. SK skriver, at han nu er færdig med, hvad der skal bruges, og nævner følgende skrifter, der kan udgives: »1) en Cyclus ethisk-religiøse Afh. 2) Sygdommen til Døden 3) Kommer hid alle I.«^{*} Af optegnelsen fremgår det, at SK frygter at skulle dø forinden af den udmattelse, han føler, hvilket ikke kan undre, når man betragter hans arbejdsbelastning på dette tidspunkt. *Sygdommen til Døden* havde han arbejdet på fra feb./marts til medio maj 1848,^{*} og »Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile« havde han fået ideen til i april 1848, omtrent samtidig med udgivelsen af *Christelige Taler*,^{*} og skrevet færdig i løbet af sommeren. Den indgik senere som første del af »Indøvelse i Christendom«.^{*} Hertil kommer den gruppe af skrifter om forfattervirksomheden, som SK havde påbegyndt i 1847, og som i 1848 også omfatter *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*.^{*}

Til denne arbejdsmængde skal altså også regnes »En Cyclus ethisk-religiøse Afhandlinger«, hvis indhold kan rekonstrueres på baggrund af de nævnte journaloptegnelser og den nypaginerings, SK har foretaget i forbindelse med tilrettelæggelsen. Med angivelse af den oprindelige paginering i renskriften (ms. 2) for afhandlingerne nr. 1 og 2's vedkommende, og nypagineringsen af renskriften for afhandlingerne 4, 5 og 6's vedkommende, ser indholdet således ud:

S. 1-16 (jf. mss. 2.1-2.2): nr. 1 »Noget om hvad man kunde kalde 'Præmisse-Forfattere'« (fra den oprindelige »Indledning«).

S. 17-70 (jf. mss. 2.3-2.6): nr. 2 »De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte« (dvs. bilag 1 fra tredje version af BOA; fra det oprindelige kapitel I).

S. 71-131: nr. 3 »Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaae for Sandheden?«^{*}

S. 132-157 (jf. mss. 2.9-2.10): nr. 4 »En Aabenbaring i Nutidens Situation« (fra det oprindelige kapitel II).

S. 158-237 (jf. mss. 2.16-2.19): nr. 5 »Psychologisk Opfattelse af Mag. Adler som Phænomen og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden« (fra det oprindelige kapitel IV).

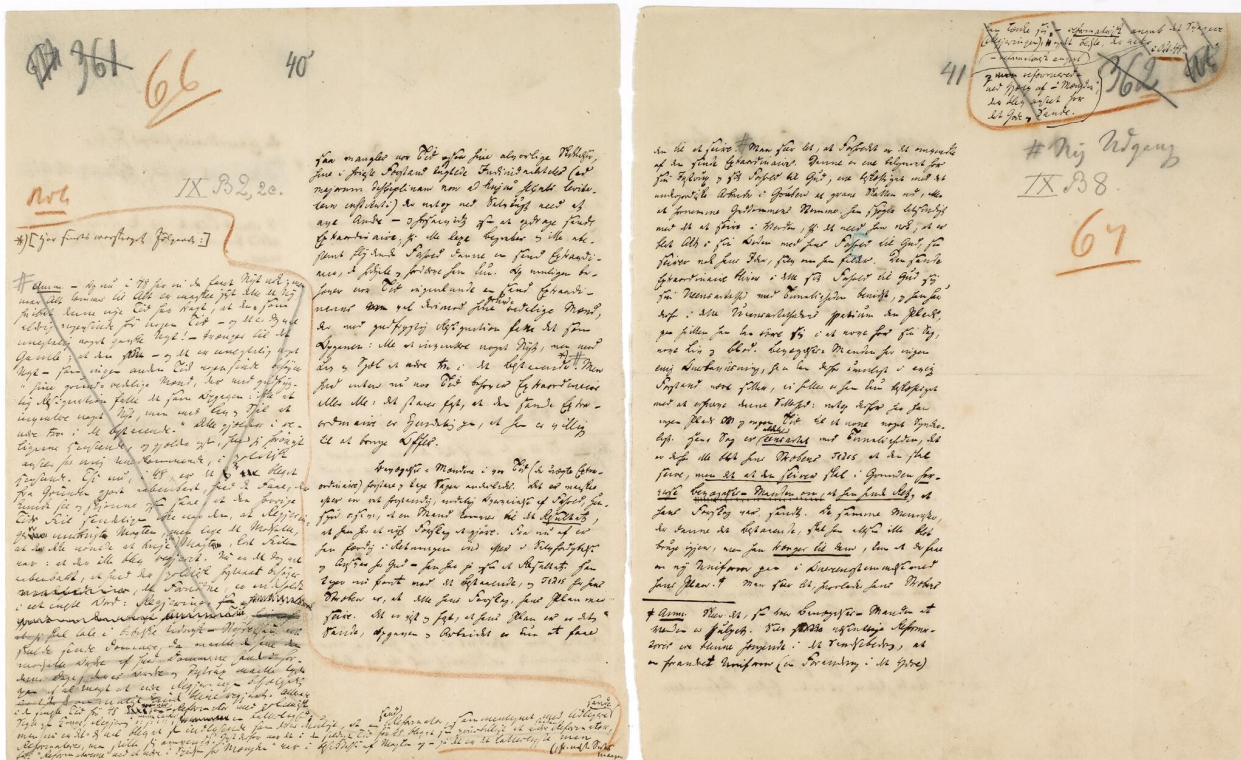
S. 238-268 (jf. ms. 2.14.1*): nr. 6 »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« (dvs. bilag 2 fra tredje version af BOA; fra det oprindelige kapitel III § 2).

I journaloptegnelsen NB7:79 fra primo nov. 1848 omtaler SK »Efterskriftet til den 2^{den} Afhandling i en 'Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger'«. Det refererer til ms. 5.20,* som bærer dateringen »i Oct. 48«. Denne dato optræder også i den oprindelige renskrift under en længere, senere overstreget marginaltilføjelse, ms. 2.6,* s. 67-68 (se illustration 6). I marginaltilføjelsen knytter SK an til de dramatiske politiske begivenheder i foråret 1848 med det tusindtallige folketog til Christiansborg og enevældens fald den 21. marts, og denne tidskommentar videreudvikles i ms. 5.20.

Næste gang, SK har arbejdet med afhandlingerne, synes at være i feb. 1849, hvor journaloptegnelsen NB10:3 er skrevet. Den lyder:

Det større Forord til »en Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger« kan dog ikke bruges, da det svækker Virkningen af Afhandlingen N° 3 (er det et Msk. tilladt at lade sig slaae ihjel for Sandheden) ell. og maatte i en Anmærkning i selve Forordet bemærkes, at just Aar 48 Katastrophe havde stillet Martyriet anderledes.*

Det nævnte 'større' forord er mss. 5.13-5.16,* som er en udvidet bearbejdelse af et mindre forord, mss. 5.6-5.11,* der er dateret i okt. 1848. Det større forord nævner SK igen kort efter i en optegnelse, hvor han overvejer at lade »Det om Adler« udgive særskilt under titlen »literair Anmeldelse«. Det drejer sig om afhandling nr. 5, »Psychologisk Opfattelse af Mag. Adler som Phænomen og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden«, fra det oprindelige kapitel IV i BOA. Der findes imidlertid også et andet forord, mss. 5.18-5.19,* som, sandsynligvis efter udarbejdelsen af det større, er blevet forandret til den førnævnte »Efterskrift«, ms. 5.20, og som har været tiltænkt afhandling nr. 2, »De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte«.

6. Renskriften, ms. 2.6, s. 67-68 (SKS 15, 132,1-133,6), med en længere tilskrivning fra okt. 1848 i marginen og redigeringsbemærkningen »Ny Udgang« skrevet med blyant øverst i marginen s. 68. Pagineringen er i senere redigeringsfaser ændret til hhv. 361-362 og 40-41

SKs journal fra feb. 1849 rummer flere overvejelser om, hvordan og hvorvidt »En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger« skal udgives, og hans betænkeligheder angår navnlig det problematiske i at nævne Adler ved navn.* Overvejelserne synes desuden navnlig at knytte sig til afhandlingerne nr. 2 og 5, hvortil findes yderligere materiale, der formentlig er udarbejdet i netop feb. (jf. mss. 5.27 og 5.33, der begge er dateret »i Febr. 49.«). Af materialet fremgår det, at SK har overvejet både at udgive disse afhandlinger sammen og hver for sig. Således bærer omslaget, ms. 5.28,* påskriften: »Det Fornødne, hvis 'En Cyclus ethisk-religieuse

/ Smaa-Afhandlinger' eller N° 2 deraf skal udgives pseudonymt«; og et andet omslag, ms. 5.29,* rummer titlen på de to afhandlinger fulgt af bemærkningen: »Begge Afhandlinger kunne udgives sammen, og hedde blot: to ethisk-religieuse / Afhandlinger. / De ere skrevne i 46.« Det er formentlig i forbindelse med disse udgivelsesplaner, at en anmærkning til afhandling nr. 2 (mss. 5.21-5.23)* og et forord samt en anmærkning til afhandling nr. 5 (mss. 5.24-5.26 og ms. 5.27)* er opstået. Planen til en ny afhandling nr. 6 med titlen »En harmfrie Satire over den bestaaende Christenhed« fremgår af mss. 5.30-5.33.* Afhandlingen skulle bestå af materiale taget ud af afhandling nr. 5 (jf. omslaget, ms. 5.30: »Jeg havde tænkt mig Muligheden af, at gjøre det sidste Afsnit / af det om Adler til en egen lille Afhandling; i saa / Fald ligger det Fornødne her.«).

SK tager fat på udgivelsesproblemerne igen i april måned 1849. I journaloptegnelsen NB10:182 genoptager han muligheden og skriver: »Alle Afhandlingerne (paa den nær om Adler) i 'en Cyclus o: s: v: kunne godt udgives. Men de skal udgives særskilt, hver for sig ell. høiest to sammen, og af Pseudonymer: HH, FF, P.P.« * Den undtagne afhandling er her igen nr. 5, »Psychologisk Opfattelse af Mag. Adler som Phænomen og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden«. H.H. blev senere den pseudonyme forfatter af *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger*, der som nævnt kom til at bestå af afhandling nr. 3 og 6 og udkom den 19. maj 1849.* Nogle få dage før denne udgivelse tager SK atter forordet til »En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger« og dennes forhold til året 1848 op til overvejelse. Det fremgår her, at bogen ikke blev til noget, fordi den er blevet delt i mindre dele.*

»Tre ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger« (maj-juli 1849, feb. og forår 1853, marts 1854 og marts-april 1855)

Med udgivelsen af *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger* og opgivelsen af afhandling nr. 5 som egnet til publikation er »En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger« i maj 1849 reduceret til tre afhandlinger: »Noget om hvad man kunde kalde 'Præmisse-Forfattere'« (hidtil nr. 1), »De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte« (hidtil nr. 2) og »En Aabenbaring i Nutidens Situation« (hidtil nr. 4).

I NB11:123 fra primo juni 1849 anfører SK en plan om at gøre sin foreliggende produktion anonym og pseudonym, og under første punkt (af fire) skriver han: »1) De tre ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger blive anonyme; det var allerede Bestemmelse.« * En måned senere, i begyndelsen af juli 1849, tager han så et andet af de i NB10:182 nævnte pseudonymer op, nemlig F.F., og noterer i journalen: »Det kan F: F: med Sandhed sige (og altsaa jeg med) at denne Bog er nærmest skrevet med Hensyn til Mag: Adler.« * I den følgende optegnelse, NB11:227, som findes i en senere afskrift i ms. 6.3,* har SK i marginen tilføjet: »Lovtalen af F: F: over Biskop Mynster«. * Denne lovtale er identisk med den hædrende omtale af Mynster i afhandling nr. 2, »De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte«, jf. passagen i det oprindelige kapitel I, der begynder med »Lad os tage et Exempel« (SKS 15, 127,27f.).

Ikke længe efter melder sig imidlertid igen problemet med at nævne Adlers navn. Journaloptegnelsen NB12:5 fra sidst i juli 1849 lyder således:

Ulykken med de tre ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger er:

nævner jeg ikke Adler, saa forstaaes det Hele om mig, som vilde jeg saa smaat insinuere, at jeg selv var den Overordentlige; og Forvirringen vil blive saa fatal som mulig, just i dette Øieblik. nævner jeg Adler, saa faaer jeg med det fortvivlede Menneske at gjøre, hvilket jeg for ingen Priis vil, det var jo af den Grund, at jeg overhovedet opgav at udgive Afhandlingen om ham. Det Bedste bliver, at dette slet ikke udkommer.

Den 3^{die} Afhandling kunde maaskee udgives særskilt. *

Den nævnte tredje afhandling er den hidtidige nr. 4, »En Aabenbaring i Nutidens Situation«, men heller ikke planen om at udgive denne separat realiseres.*

Herefter findes der kun sporadiske vidnesbyrd hen over årene om SKs videre arbejde med afhandlingerne, dels i journalerne, dels i det overleverede manuskriptmateriale. Journaloptegnelsen NB28:3 fra medio feb. 1853 er en overvejelse om at udgive de tre afhandlinger under pseudonymet Emanuel Leisetrith »istedetfor Forfatter-Mærket: M. M.« * SK kan muligvis have besluttet sig for pseudonymet M. M. frem for F. F. i forbindelse med, at han benytter F. F. til lovtalen over biskop Mynster i juli 1849. Af det udaterede ms. 6.1* kan rettelsen ses af bl. [1r] og [2r], hvor F. F. begge steder er streget ud og erstattet af M. M.

Endnu en udgivelsesplan er nedfældet i ms. 6.6, dateret i foråret 1853.* Her bemærker SK, at det måske kun er de to første af de tre afhandlinger, der bør udgives, med mulig inddragelse af efterskriften til afhandling nr. 2 (ms. 5.20). Dette skulle ske under titlen »Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger af P. P. (ikke F. F.) udgivne af S. Kierkegaard.« Til denne plan har han på et løst, nu tabt blad udkastet et titelblad, ms. 6.7.* Af de øvrige daterede manuskripter er ms. 6.8* fra den 1. marts 1854 og ms. 6.10 fra marts 1855,* mens ms. 6.11* indeholder den delvis overstregede dato: den 3. april 1855. Således er der helt op til kort før udgivelsen af tidsskriftet *Øieblikket* vidnesbyrd om SKs arbejde med det materiale, han første gang udarbejdede i sommeren 1846.*

Sammenfatning

Af manuskriptmaterialet til *Bogen om Adler* og ud fra oplysninger i SKs journaler kan man udskille tre fulde versioner:

- En første version skrevet i perioden juni 1846 til jan. 1847.
- En anden version tilrettelagt i perioden fra o. jan.-feb. til aug. 1847.
- En tredje version, betitlet »Nutidens religiøse Forvirring belyst ved Mag. Adler som Phænomen«, tilrettelagt i perioden fra aug./sept. til nov. 1847.

Samt to delversioner:

- »En Cyclus ethisk-religiøse Afhandlinger« tilrettelagt i perioden fra juli/aug. til okt. 1848 og i feb. 1849.
- »Tre ethisk-religiøse Smaa-Afhandlinger«, der blev tilrettelagt i maj 1849, men som SK kun sporadisk arbejdede på i årene derefter og sidste gang tog op i marts-april 1855.

Af den oprindelige renskrift blev undervejs blot udgivet otte blade, der indgik i afhandlingen »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« fra *Tvende ethisk-religiøse Smaa-Afhandlinger af H.H.*, som udkom den 19. maj 1849.